

รูปแบบของ“สิงห์” ในงานประติมากรรมสมัยทวารวดี

สุพิชฌาย์ จินดาวัฒนภูมิ

สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Supitchra59@yahoo.co.th

บทคัดย่อ

สิงห์ เป็นหนึ่งในสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์มงคล ที่นิยมสร้างในงานศิลปกรรมสมัยโบราณ เช่น รูปแบบของสฟิงซ์ ในอารยธรรมอียิปต์โบราณ สิงห์ในภาพสลักนูนต่ำของอัสสิเรีย สิงห์เป็นสัตว์สัญลักษณ์มงคลของจีน และประเทศแถบเอเชีย ตะวันออก สิงห์เป็นสัญลักษณ์ของการพิทักษ์และผู้นำ ความเชื่อเกี่ยวกับสิงห์จึงเป็นความเชื่อที่แพร่หลายทั้งทางยุโรป และ เอเชีย ทางแถบเอเชียสันนิษฐานว่าได้รับความเชื่อที่เกี่ยวกับสิงห์มาจากอินเดีย เป็นความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวว่า สิงห์เป็นพาหนะของเทพเจ้า เช่น พระอาทิตย์ พระแม่ทุรคา และพระคเณศ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าสิงห์เป็นสัญลักษณ์ ของตระกูลศากยะวงศ์ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อีกทั้งมีการกล่าวถึงในนิทานชาดกในครั้งที่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็น สิงห์ จากที่กล่าวมานี้ สิงห์จึงเป็นสัญลักษณ์มงคลเป็นที่นิยมปรากฏในงานศิลปกรรมไทย ในสมัยทวารวดี สิงห์เป็นหนึ่งใน สัญลักษณ์มงคล ที่นอกเหนือจากช้าง หงส์ และนาค ที่ปรากฏในงานศิลปกรรมสมัยทวารวดี รูปแบบของสิงห์ทวารวดีมี ลักษณะที่โดดเด่นเฉพาะตัว มีเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นทวารวดี สิงห์ทวารวดีเป็นสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นเนื่องด้วยความ ศรัทธา และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นตัวแทนที่แสดงถึงพลังอำนาจ และความศรัทธา การปกป้องศาสนสถาน การสร้างสิงห์ในสมัยทวารวดีปรากฏในงานศิลปะประติมากรรมปูนปั้น และดินเผา มีทั้งที่เป็นแบบลอยตัว และนูนสูง ใช้ประดับศาสนสถานสมัยทวารวดี โดยเฉพาะมีการค้นพบที่เมืองโบราณนครปฐม เมืองโบราณอู่ทอง และเมืองโบราณคูบัว

คำสำคัญ: สิงห์, ประติมากรรม, ศิลปะทวารวดี

The Style of Singha in Sculpture of Dvaravati Period

Supitchar Jindawattanaphum

Social Studies Program Faculty of Humanities and Social Sciences

Supitchra59@yahoo.co.th

Abstract

Singha was one of the animals that were an auspicious animals, popular in ancient art, the same as sphinx in Civilization of Ancient Egypt, Singha in bas-relief of Assyria. Singha was an auspicious animal symbol of China and East Asian countries. Singha was a symbol of protection and war leader. The belief of Singha was widespread both in Europe and Asia. In Asia, it was assumed that the belief of Singha came from India. Said that it was the belief in Brahminism that Singha was the vehicle of gods, such as the Sun, the Goddess of ThuraKha and Ganesh. In Buddhism, Singha was considered a symbol of the Shakyawong of the Buddha. There was also mentioned in the fable of the lord Buddha being a Singha. As mentioned previously, Singha was one of the auspicious animals which became popular Fine art in Thailand. Revealed evidences in Dvaravati period, besides of elephant, swan and naga, Singha was one of the suspicious symbols which appeared in Dvaravati Fine art. The style of Davaravati

Singha was distinctive characteristic, had the unique style to indicate the art in Dvaravati period. Presuming that the symbol of Dvaravati Singha was the creature conjured by the faith and the beliefs in Buddhism, represented in power and faith, and the protection of religious place. The creation of Singha in Dvaravati period often appeared in sculpture, stucco and terracotta, both in round-relief and high-relief. Popularly used to decorate in religious place in Dvaravati period, especially found in the Ancient City of Nakhon Pathom, U-Thong Ancient Town, and Khu Bua Ancient Town of Ratchaburi.

Keywords: Singha, sculpture, Dvaravati art

1. บทนำ

ศิลปกรรมสมัยทวารวดี เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเนื่องในความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ลักษณะรูปแบบที่โดดเด่นของงานศิลปะสมัยทวารวดี คือ รูปแบบงานประติมากรรมที่ทำจากดินเผา และปูนปั้น ทั้งที่เป็นแบบลอยตัว และนูนสูง งานประติมากรรมส่วนใหญ่ที่ค้นพบในเมืองโบราณสมัยทวารวดีนั้น เป็นประติมากรรมประเภทปูนปั้น และดินเผา ทั้งในส่วนของรูปบุคคล รูปเทวดา รูปยักษ์ ชาวต่างชาติ และรูปสัตว์ต่าง ๆ ได้แก่ สิงห์ นาค หงส์ ลิง ช้าง และม้า งานประติมากรรมปูนปั้นในรูปแบบที่กล่าวมานี้ เป็นงานปูนปั้นที่ใช้ในการประดับตกแต่งศาสนสถาน ได้แก่ พระสถูป และเจดีย์ ในพุทธศาสนา ที่เป็นงานที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะในยุคสมัยทวารวดี และการนำรูปสัตว์มาใช้ประดับตกแต่งศาสนสถาน ก็เนื่องด้วยสัตว์เหล่านั้นเป็นสัญลักษณ์ของความเปี่ยมมงคล โดยเฉพาะสิงห์ ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งศากยวงศ์ของพระพุทธเจ้า อีกทั้งด้วยรูปลักษณะของสิงห์เองที่มีความสง่างาม เป็นผู้นำแห่งป่า มีพลังกำลัง และอำนาจ มีกล่าวไว้ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เช่น อรรถกถาชาดก ที่ว่าด้วยเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ทรงเป็นพระโอรสสัตว์บำเพ็ญบารมี เกิดเป็นราชสีห์ ใน “มหาอุกกุสชาดก” ด้วยรูปลักษณะแห่งอำนาจ และความน่าเกรงขาม รูปแบบของสิงห์จึงถูกนำมาใช้ในงานศิลปะที่มีมาแต่ครั้งสมัยโบราณ และเป็นความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในทุกอารยธรรมสำคัญของโลก สิงห์ในศิลปะสมัยทวารวดีก็เช่นกัน ที่ปรากฏรูปแบบของสิงห์ในงานประติมากรรมดินเผา และปูนปั้น ที่ช่างฝีมือในสมัยทวารวดีได้สรรคสร้างขึ้นเป็นรูปลักษณะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ยืนอารักขาศสนสถานทางพุทธศาสนา ที่สร้างขึ้นในสมัยทวารวดี

2. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสิงห์

สิงห์เป็นสัตว์ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์มาตั้งแต่ครั้งสมัยยุคหิน ประมาณมากกว่า 30,000 ปี โดยมีความเชื่อว่า สิงห์ตัวเมียเป็นสัญลักษณ์ของการพิทักษ์และผู้นำทางการสงคราม สิงห์มีบทบาทในหลายวัฒนธรรมในสมัยโบราณ เช่น ในอารยธรรมอียิปต์โบราณที่มีภาพจิตรกรรมของสิงห์สองตัวยืนในท่าพิทักษ์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเทพสำหรับสักการะ และสิงห์ปรากฏในรูปของสphinxซึ่งเป็นสิ่งโตตัวเมียที่มีหัวเป็นคน หมอบอารักขาหน้ามหาปิรามิดแห่งกิซา อาจกล่าวได้ว่าด้วยลักษณะที่งามสง่า และดุร้ายมีพลังกำลัง สิงห์จึงกลายมาเป็นสัญลักษณ์ในฐานะผู้กล้าหาญ นักต่อสู้ และผู้พิทักษ์ของอาณาจักร มีตำนานของอียิปต์โบราณที่กล่าวถึงเทพเจ้าที่มีพลังกำลังมีศีรษะเป็นสิงโตนามว่าเซ็คเมต

ทางฝั่งโลกตะวันออก สิงห์ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของพลังอำนาจและความแข็งแกร่งมาตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณ สิงห์เป็นสัตว์สัญลักษณ์มงคลที่ปรากฏในเรื่องปรัมปราของศาสนาฮินดู ในเรื่องนารายณ์ 10 ปาง กล่าวว่าพระวิษณุหรือพระนารายณ์ได้อวตารเป็น “นรสิงห์” ที่มีร่างกายเป็นครึ่งมนุษย์ครึ่งสิงโตเพื่อปราบมารในปางสิงหาวตาร และในคติความเชื่อเกี่ยวกับสิงห์ของศาสนาพราหมณ์ ในตำราโหราศาสตร์ กล่าวว่า พระอาทิตย์มีราชสีห์เป็นพาหนะ และพระอาทิตย์ถูกสร้างขึ้นมาจากการที่พระอิศวรได้นำราชสีห์จำนวน 6 ตัว มาปนให้ละเอียด แล้วห่อด้วยผ้าแดง พรมด้วยน้ำอมฤต บังเกิดเป็นพระอาทิตย์ขึ้น ดังนั้นสิงห์จึงหมายถึงพระอาทิตย์ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ (กรมศิลปากร, 2531: 14.)

ทางด้านพุทธศาสนาสิงห์เป็นสัญลักษณ์ของตระกูลศากยวงศ์ซึ่งเป็นวงศ์ของพระพุทธเจ้า ชาวอินเดียมีความเชื่อว่าสิงห์เป็นตัวแทนของวรรณะกษัตริย์ ซึ่งเป็นวรรณะแห่งนักรบ และผู้นำ สิงห์เป็นสัตว์ที่มีความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ของอำนาจและความกล้าหาญ และมีความเชื่อว่าการศรัทธาสมัยโบราณในแต่ละอาณาจักรเมื่อประทับอยู่ที่ใด ก็จะมีสิงห์หมอบอยู่ข้างพระราชบัลลังก์เสมอ เพื่อแสดงถึงพระราชอำนาจอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสยบได้แม้กระทั่งสัตว์ที่ดุร้าย และมีพลังอำนาจเหนือสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นสิงห์จึงถือกันว่าเป็นสัตว์ที่คู่ควรแก่ความเป็นมหาราช และความเชื่อดังกล่าวได้สืบทอดกันต่อมา เช่น

มีการเปรียบลักษณะของมหาบุรุษ 32 ประการ ของพระพุทธเจ้ากับลักษณะของราชาสีห์ เช่น พระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อน้ำของราชาสีห์ และมีพระหนุดุจจางราชาสีห์ เป็นต้น นอกจากนั้นคุณลักษณะของราชาสีห์ ที่ปรากฏในหนังสือปัญหาพระยามิลินทสิห์ วรรคที่ 5 นั้น มี 7 ประการ คือ 1. เป็นสัตว์สะอาดหมดจดไม่มีหมอง 2. เทียบไปด้วยเท้าทั้ง 4 มีเอียงกรายอย่างกล้าหาญ 3. มีรูปร่างโอ้อ่าสร้อยคอสะสวย 4. ไม่นอบน้อมสัตว์ใด ๆ แม้เพราะจะต้องเสียชีวิต 5. หาอาหารไปโดยลำดับ พบปะอาหารที่ใดก็กินเสียจนอิ่มในที่นั้น ไม่เลือกว่าดีหรือไม่ดีกินได้ทั้งนั้น 6. ไม่มีการสะสมอาหาร และ 7. หาอาหารไม่ได้ก็ไม่ดิ้นรน ได้ก็ไม่ทะยานและไม่กินจนเกินต้องการ (มิลินทปัญหา (ตอนที่ 74) วรรค 5, สีหวรรค ปัญหาที่ 1 สี่หังคปัญหา) ซึ่งเป็นลักษณะของข้าราชการที่รับใช้พระเจ้าแผ่นดิน ในงานศิลปะจึงมีการนำรูปสิงห์หรือราชาสีห์มาสลักนั่งหมอบหรือนั่งชันเขามองเห็นเต็มตัวอยู่ข้าง ๆ ราชนบัลลังก์ และเรียกที่ประทับนี้ว่า “ราชาสีห์อาสน์” การเปลี่ยนรูปแบบงานศิลปะที่เป็นสิ่งแบบเต็มตัว เหลือเพียงราชบัลลังก์ที่มีขาเป็นเพียงรูปเท้าสิงห์

ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงเผยแพร่พระพุทธศาสนา และทรงสร้างเสาศิลาที่แกะสลักรูปสิงห์หันหน้าไปทั้ง 4 ทิศ บนยอดเสา เพื่อเป็นการเทิดทูนเสมาธรรมจักรที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของการเผยแพร่พุทธศาสนา ความเชื่อดังกล่าวจึงได้เผยแพร่มาพร้อมกับการรับพระพุทธศาสนาของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับสิงห์ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาในอรรถกถาชาดกด้วยเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี เกิดเป็นราชาสีห์ใน “มหาอุกกุสชาดก”(มหาอุกกุสชาดก. ค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2536 จาก www.dhammadownload.com/chadoknt28.php)

จากที่กล่าวมานี้จึงเป็นธรรมเนียมของชาวเอเชียที่นิยมนำสิงห์มาใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อถึงการปกป้องภัยอันตรายต่าง ๆ ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และศาสนสถาน โดยการนำเอาสิงห์หรือราชาสีห์มาใช้ประดับอาคารและศาสนสถาน เพื่อเป็นการรักษาสถานที่แห่งนั้น ดังปรากฏในงานศิลปกรรมที่นิยมสร้างรูปสิงห์ในศาสนสถานต่าง ๆ เช่น ภาพสลักหินรูปสิงห์ รูปปั้นสิงห์หรือแม้กระทั่งรูปวาดสิงห์ เป็นต้น นอกจากสิงห์จะเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความมีพลังอำนาจแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความกตัญญู โดยเห็นได้จากการกล่าวถึงสิงห์ในเชิงกตัญญูรู้คุณในนิทานชาดก (นิทานชาดก. ค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2536, จาก <http://emuseum.treasury.go.th/article/538-rajasih.html>)

เพื่อนบ้านของไทย เช่น พม่า ก็มีความเชื่อและนิยมรูปสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับสิงห์ ทั้งที่เป็นความเชื่อพื้นเมือง และความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนา สิงห์ ปรากฏในงานศิลปะตามศาสนสถานต่าง ๆ ของมอญ และพม่า กรมพระยาอดิศัยราชานุภาพ กล่าวถึงมนุษย์ครึ่งสิงห์ ใน เรื่อง “เที่ยวเมืองพม่า” ว่า ชาวพม่าเรียกสิงห์ว่า มนุสสิหะ เป็นภาษาบาลี สำเนียงมอญเรียกว่า “แหมะนุคชอยฮะ” ในนิทานปรัมปราเมืองสะเทิมกล่าวว่า เมื่อประมาณ พ.ศ.236 พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูต คือพระโสณะและพระอุตตระเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้พบพวกยักษ์กินเด็กและมนุษย์ พระอรหันต์ทั้งสองจึงได้สร้างหรือแปลงร่างเป็นนรสิงห์ขับไล่ยักษ์กินเด็กให้หนีไป นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาพระพุทธศาสนาจึงตั้งมั่นในดินแดนสุวรรณภูมิ นรสิงห์จึงถือว่าเป็นเทพผู้พิทักษ์ และเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ชาวมอญในอดีตนิยมเอาทางมะพร้าวหรือใบลานมาสานเป็นรูปมนุษย์สิงห์ ในลักษณะคนหัวเดียว แต่ลำตัวเป็นสิงห์แยกออกสองด้านแล้วนำไปแขวนบนเปลทารถที่เกิดใหม่ เรียกว่า “ยักษ์สิงห์” หรือ “ยักษ์สิงห์” แปลว่า สิงห์ผู้ปราบยักษ์ โดยเชื่อว่าจะช่วยปกป้องทารกนั้น สิงห์จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งการปกป้อง (เพ็ญสุภา สุขคตะ. 2562: 24.) จากที่กล่าวมานี้ ชาวต่างชาติจึงยกย่อง “สิงห์” ได้ว่า “เป็นที่สุดแห่งสัตว์มงคลทั้งปวง” และนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์สำคัญประจำชาติ เช่น อังกฤษ สิงคโปร์ และอินเดีย

3. ความเชื่อของไทยเกี่ยวกับสิงห์

“สิงห์” หรือ “ราชาสีห์” มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นสัญลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้เป็นตราประจำตำแหน่งสมุหนายก มาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา เรื่อยมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงพระราชทานให้ เป็นตราประจำกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหน้าที่ในการ “บำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ปวงประชาราษฎร์” อย่างไรก็ตามก็มีความเป็นมาของตราราชาสีห์และตราคชสีห์ มาจากคติของศาสนาพราหมณ์ในตำนานโหราศาสตร์ที่ถือว่าพระอาทิตย์ซึ่งราชาสีห์ และพระอาทิตย์ถูกสร้างโดยพระอิศวร ได้นำราชาสีห์ 6 ตัว มาปนให้ละเอียดแล้วห่อด้วยผ้าสีแดง พรมด้วยน้ำอมฤต ก็บังเกิดเป็นพระอาทิตย์ขึ้น และราชาสีห์นี้ได้นำมาเทียบมารชรถของพระอาทิตย์ด้วย ดังนั้นการใช้ราชาสีห์เป็นตราสัญลักษณ์จึงมีความเป็นมงคล ปรากฏในภาพปูนปั้นฐานพระเจดีย์ และภาพจิตรกรรมฝาผนัง ปรากฏในตำนานเมืองนครราชสีมา ตำนานพระนอนจักรสีห์ และมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์มหาพน เป็นต้น

4. รูปแบบของสิ่งทวารวดี

ศิลปะทวารวดี เป็นศิลปะที่ปรากฏในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย มีรูปแบบศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ในช่วงราวประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-16 ประติมากรรมรูปสัตว์ที่ค้นพบในสมัยทวารวดีนั้น มีจำนวนมากที่สุดในบรรดาประติมากรรมรูปสัตว์อื่น ๆ ที่ค้นพบในเมืองโบราณสมัยทวารวดี ได้แก่ เมืองโบราณนครปฐม เมืองโบราณอู่ทอง เมืองโบราณคูบัว เมืองโบราณจันเสน เมืองโบราณชัยจำปา ฯลฯ สันนิษฐานว่าเป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นเนื่องในความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเชื่อว่าสร้างขึ้นเพื่อประดับศาสนสถาน พระสถูป และเจดีย์ ส่วนใหญ่ทำจากปูนปั้น ดินเผา และสำริด ที่มีขนาดใหญ่ เป็นสัญลักษณ์ตัวแทนแห่งอำนาจของกษัตริย์ หรือชนชั้นสูง ที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้สืบทอดไป สัตว์ปูนปั้นนี้ยังเป็นตัวแทนแห่งการเฝ้าอารักขาศาสนสถานแห่งบวรพุทธศาสนา ดังนั้นบริเวณที่ค้นพบสิ่งปูนปั้นทวารวดี จึงเป็นบริเวณบันไดทางขึ้นศาสนสถาน ฐานพระสถูป และเจดีย์ เป็นต้น

ตารางที่ 1 ตัวอย่างรูปแบบและลักษณะของสิ่งทวารวดีที่พบในงานศิลปะสมัยทวารวดี มีดังนี้

ลำดับที่	สถานที่ค้นพบ	วัสดุที่ใช้ในงานศิลปะ	วิเคราะห์รูปแบบและลักษณะของสิ่งทวารวดี
1	พระตำหนักเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐม	ปูนปั้น	 <p>ลักษณะแปลกไปจากสิ่งทวารวดีในท้องถิ่นอื่น ๆ มีรูปแบบลอยตัวใช้ประดับศาสนสถาน การปั้นแสดงถึงอารมณ์และลักษณะที่เป็นธรรมชาติ รูปร่างสัตว์อ้วนอ้วน หน้าสิงห์มีลักษณะคล้ายใบหน้าคน เหมือนสื่อถึงอารมณ์ขบขันของช่างฝีมือ ปรากฏแผงขนคอแบบนูนขึ้นมา ที่หน้าอกของสิงห์นูนขึ้นมาเป็นเต้านม หางกลมใหญ่ มองเห็นได้ค่อนข้างชัดเจน ลักษณะสิ่งทวารวดีมีความสมบูรณ์ ไม่ชำรุด</p>
2	พบที่จังหวัดนครปฐม ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง	สิงห์ปูนปั้น	 <p>ลักษณะเป็นสิงโตปูนปั้น มีขนาดใหญ่ ลักษณะเหมือนกำลังเคลื่อนไหว คำราม มีกล้ามเนื้อ มีแผงคอลักษณะหยักคกเป็นรูปเกลียวยาวลงมาจากส่วนศีรษะ เต้าชำรุด ตาโปน อ้าปากคำราม น่าเกรงขาม คล้ายสิงโตจีน มีลักษณะสมบูรณ์ งดงามด้วยท่วงท่าและแผงคอที่โดดเด่น</p>

ลำดับที่	สถานที่ค้นพบ	วัสดุที่ใช้ในงานศิลปะ	วิเคราะห์รูปแบบและลักษณะของสิ่ง
3	จัดแสดงที่ พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ อุทอง ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 12-14	สิ่งสำริด	 <p>ลักษณะของสิ่ง สันนิษฐานได้ว่ารับอิทธิพลมาจากอินเดีย มีขนาดเล็ก หล่อด้วยโลหะ ฝีมือในการปั้นแสดงถึงอารมณ์และลักษณะที่เป็นธรรมชาติ ไม่มีกล้ามเนื้อ สิ่งที่มีแผงคอที่โดดเด่น ลดล้นเต็มแผงคออย่างสวยงาม ใบหน้าขำรูด แต่ยังเห็นได้ว่าปาก แสยะยิ้มให้เห็นเขี้ยวเล็กน้อย</p>
4	ศิลปะทวารวดี พบที่วัดไถ่จัน วัดร้างใต้ดิน ปัจจุบัน จัดแสดงที่ห้อง จัดแสดง หมู่พระ ที่นั่งพิฆานมงกุฎ ชั้นล่าง พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช	สิ่งปูนปั้น	 <p>ลักษณะของสิ่ง คล้ายรูปแบบของสิ่ง ที่จังหวัดนครปฐม น่าจะได้รับอิทธิพลสิ่งของจีน มีขนาดใหญ่ ลักษณะน่าเกรงขาม ทำท่าคำราม มีแผงคอลักษณะหยักศกยาวลงมาจากส่วนศรีษะ เส้นขนบิดม้วนเป็นหลอดเห็นได้อย่างชัดเจน ตาโปนใหญ่ ยิ่งเพิ่มความน่ากลัว อ้าปากกว้าง ไม่เห็นเขี้ยวในลักษณะคำราม จมูกใหญ่ ลักษณะที่พบครั้งแรกสมบูรณ ปัจจุบันใบหน้าและสี่ข้างค่อนข้างชำรุด</p>

ลำดับที่	สถานที่ค้นพบ	วัสดุที่ใช้ในงานศิลปะ	วิเคราะห์รูปแบบและลักษณะของสิ่งท
5	ศิลปะทวารวดี ราวพุทธศตวรรษ ที่ 11-16 พบที่ ด้านเหนือของ เจดีย์หมายเลข 1 บ้านโคกไม้เดน อำเภอยะหริ่ง จังหวัด นครสวรรค์	สิงห์ปูนปั้น	 <p>ลักษณะของสิ่งท มีความแปลกแตกต่างจากที่อื่น ๆ มีลักษณะฝีมือช่างพื้นเมือง ดูเรียบ ๆ ไม่เน้นความเหมือนของสิ่งทหนัก แต่ถ่ายทอดอารมณ์ของช่างฝีมือได้ดีเป็นธรรมชาติ สิ่งทมีลักษณะผอม ท่วงท่าเหยี่ยวคอมองด้านข้าง ไม่มีกล้ามเนื้อ สิ่งทมีแผงคอแบบเรียบ ๆ แต่เห็นเป็นเส้นแผงคอรูปคล้ายใบโพธิ์ ตาโปนกลม แสยะเขี้ยวเล็กน้อย ใบหน้าคล้ายลิง ขนขาคุหน้าแบบสบาย ๆ เป็นธรรมชาติ มองเห็นใบหูเล็ก ๆ ได้ชัดเจน หางชี้ไปข้างหลัง มีฐานนั่ง ลักษณะสมบูรณ์ไม่ชำรุด</p>
6	พบที่เมืองคูบัว อ.เมือง จ.ราชบุรี อายุราวพุทธ ศตวรรษที่ 12 - 13	ประติมากรรมดินเผา รูปสิงโต	 <p>ลักษณะของสิ่งท เป็นดินเผา ค่อนข้างชำรุดบริเวณลำตัว ใบหน้าค่อนข้างชัดเจน มีความคล้ายคลึงสิ่งทที่เป็นตามธรรมชาติ มีใบหู และแผงคอตามธรรมชาติ รูปร่างสันทัด อ้าปากพอดี มองไม่เห็นฟันและเขี้ยวชัดเจนงานดินเผา เป็นงานค่อนข้างทำยาก และเป็นช่างฝีมือที่ต้องมีความชำนาญ ซึ่งน่าจะเป็นชั้นครูซึ่งเป็นชาวอินเดีย เพราะดูลักษณะสิ่งทน่าจะได้รับอิทธิพลจากอินเดีย สันนิษฐานได้ว่ารับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดีย</p>

ลำดับที่	สถานที่ค้นพบ	วัสดุที่ใช้ในงานศิลปะ	วิเคราะห์รูปแบบและลักษณะของสิ่ง
7	พบที่ ต.ธรรมศาลา จ.นครปฐม อายุ ราวพุทธศตวรรษ ที่ 13 - 14 ปัจจุบันจัดแสดงที่ พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติสมเด็จ พระนารายณ์ มหาราช	ปูนปั้นรูปสิงห์แบก (ใช้ตกแต่งศาสนสถาน)	 <p>ลักษณะของสิ่ง เป็นปูนปั้นลอยตัว เห็นเพียงด้านหน้า ส่วนหัวด้านซ้ายชำรุด แขนขวา และขาขวาชำรุด ตาโปน จมูกใหญ่ ปากยิ้ม เห็นฟันเรียงกันเป็นระเบียบ จำนวน 6 ซี่ ไม่ปรากฏเขี้ยว ไม่ตูดตัน ลักษณะลำตัวและช่วงล่างเป็นมนุษย์ แขนทั้งสองข้างจับที่เข้าในลักษณะแบกศาสนสถาน แฉงคอมีลักษณะขีดเป็นเส้นเล็ก ๆ รอบแฉงคอสันนิษฐานได้ว่ารับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดีย มีขนาดเล็ก หล่อด้วยโลหะ ฝีมือในการปั้นแสดงถึงอารมณ์และลักษณะที่เป็นธรรมชาติ ไม่อ้วนและผอมเกินไป ไม่มีกล้ามเนื้อ สิ่งหมีแฉงคอกลั่นเต็มแฉงคออย่างสวยงาม ใบหน้าชำรุด แต่ยังเห็นได้ว่าปากและเขี้ยวให้เห็นเขี้ยวเล็กน้อย</p>

ภาพที่ 1 สิ่งดินเผา และปูนปั้น สันนิษฐานว่าเป็นจุกเครื่องหอม หรือภาชนะ
ที่มา : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี

นอกจากรูปแบบสิงห์ทวารวดี ที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการประดับ และอารักขาศาสนสถานแล้วยังมีสิ่งในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีขนาดเล็กเท่าไข่ไก่ และไข่นกกระทา ที่พบเป็นจำนวนมาก ตามแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างจากสิงห์ที่มีขนาดใหญ่ สิงห์ขนาดเล็กมีลักษณะศิลปะพื้นเมือง ที่ช่างฝีมือใส่อารมณ์และลูกเล่นซ้ำ ๆ ลงในงานเป็นศิลปะที่ดูสบาย ๆ ไม่น่ากลัว แต่ก็ยังคงไม่ทิ้งรูปลักษณ์ของสิงห์ที่ต้องสยดและเขี้ยวยังฟัน สิงห์ขนาดเล็กดูจะเน้นที่ส่วนศีรษะที่มีความโดดเด่น มีลักษณะเฉพาะ ที่สร้างอารมณ์ขันของช่างฝีมือแต่ส่วนใหญ่สิงห์จะนั่งในท่ายืนทำหน้าขึ้น วัตถุประสงค์ของ

สิ่งขนาดเล็กนี้ สันนิษฐานว่า อาจใช้เป็นจุกเครื่องหอม หรือฝาภาชนะดินเผา เพราะความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งนอกจากสร้างขึ้นเพื่อการอารักขาศาสนสถานแล้ว สิ่งยังเป็นสัญลักษณ์มงคล ที่แสดงถึงอำนาจ และวาสนา เช่นเดียวกับคชลักษณ์ และกุเวร์ตี เป็นสัญลักษณ์มงคลแห่งความมั่งคั่ง ที่นำมาเป็นจุกเครื่องหอมและพกดัตถ์เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 2 สิ่งดินเผาขนาดเล็ก ที่มีใบหน้าแสดงอารมณ์แตกต่างกันไป ตามอารมณ์ขันของช่างฝีมือ
ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี

5. บทสรุป

สรุปได้ว่า รูปแบบของสิ่งในศิลปะสมัยทวารวดี ที่ค้นพบตามโบราณสถานในสมัยทวารวดี มีวัตถุประสงค์ในการสร้างขึ้นเนื่องในความเชื่อทางพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ โดยมีความเชื่อว่าสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แห่งการปกป้อง อารักขา พระพุทธศาสนา และศาสนสถาน เพื่อก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ นำเลื่อมใส แสดงถึงเขตแห่งอำนาจของผู้มีบารมี เช่น กษัตริย์ หรือชนชั้นสูง อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสัญลักษณ์มงคล ที่นิยมสร้างขึ้นเพื่อความเป็นมงคล จากการวิเคราะห์รูปแบบสิ่งในสมัยทวารวดี สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย สร้างขึ้นเพื่อใช้ในวัตถุประสงค์ 2 ประเภท คือ ขนาดใหญ่ สร้างขึ้นเพื่อใช้ประดับศาสนสถานตรงบันไดทางขึ้น และประดับฐานศาสนสถาน สิ่งขนาดใหญ่ สันนิษฐานว่าในระยะแรกนั้น สิ่งจะมีลักษณะเป็นรูปแบบอินเดีย ที่สร้างคล้ายสิ่งที่มีรูปลักษณะตามธรรมชาติ เช่น สิ่งสำริด ที่พบที่เมืองโบราณอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และสิ่งดินเผา พบที่เมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี ต่อมารูปแบบของสิ่งที่มีลักษณะเป็นพื้นเมืองมากขึ้น มีลักษณะเป็นรูปแบบเฉพาะของตนเองในแต่ละท้องถิ่น แต่รูปลักษณะของสิ่งยังคงมีลักษณะน่าเกรงขาม รูปแบบสิ่งทวารวดี จะมีลักษณะเด่นที่ดวงตา แฉกคอก และปาก คือ ตาโปนใหญ่ แฉกคอกเป็นขดม้วนให้เห็นอย่างชัดเจน ปากอ้ากว้าง ในลักษณะเหมือนคำราม ส่วนสิ่งที่มีขนาดเล็ก สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นจุกเครื่องหอม หรือ ภาชนะต่าง ๆ ที่อาจใช้ในพิธีกรรม หรือสำหรับใช้กับชนชั้นสูง รูปแบบของสิ่งจะมีเอกลักษณ์เฉพาะที่เป็นศิลปะช่างฝีมือท้องถิ่น ที่ใส่อารมณ์ขันลงในงานศิลปะ สิ่งดูไม่น่ากลัว โดดเด่นที่ศีรษะ แฉกคอก ที่ดูน่ารักเรียบง่าย และมีความเป็นพื้นเมือง

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2531) **ลวดลายตัวภาพในศิลปะ**. กรุงเทพฯ : กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ.

นิทานชาดก. ค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2536, จาก <http://emuseum.treasury.go.th/article/538-rajasiha.html>

เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2562). ปริศนาโบราณคดี “มนุษย์สิงห์” สฟิงซ์ของขวามอญ-พม่า. **มติชนสุดสัปดาห์**, 1-7, พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทอง. (2560). **สิ่งสำริด**. ค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2563 จาก

<http://www.suphan.biz/UtongMuseum.htm>

พิริยะ ไกรฤกษ์. (2533). **ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.

มหาอูกุสชาดก. ค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2536 จาก [www.dhammadham.org/chadoknt28 .php](http://www.dhammadham.org/chadoknt28.php)

อนุสาร อ.ส.ท. **Tuesday, December 18, 2018**. ค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2563 จาก osotho.blogspot.com/2018/12/blog-post_18.html